

(JATKO)KANTELU EDUSKUNNAN OIKEUSASIAMIEHELLE

Kantelija: Jouni Luukkainen, dosentti, yliassistentti (mvs)

Matematiikan laitos, PL 4 (Yliopistonkatu 5), 00014 HELSINGIN YLIOPISTO
p. (09) 191 24185, jouni.luukkainen@helsinki.fi

Viranomaisen ja virkamies, jonka menettelyä arvostelen: Helsingin kaupungin opetusvirasto ja sen opetuspäällikkö Irmeli Halinen.

Toimenpide, jota pidän virheellisenä: Opetusvirasto ei toteuta elämäntutkimustiedon opetuksen järjestelyä kaikille uskonnollisiin yhdyskuntiin kuulumattomille perusopetuksen oppilaille uuden 1.8.2003 voimaan tulleen uskonnonvapauslainsäädännön mukaisesti eli siis niin, että oppilas osallistuu tähän opetukseen, ellei huoltaja ilmoita häntä evankelis-luterilaisen enemmistön uskonnonopetukseen. Opetusvirasto toteuttaa tämän käytännön vain koulutulokkaiden suhteen. Aiemmin aloittaneen uskonnonopetuksessa olevan oppilaan osalta opetusvirasto ilmeisesti pitää oppilaan huoltajan aiempaa pidättymistä vaatimasta oppilaalle vapautusta tästä uskonnonopetuksesta uuden lain toteuttavana ilmoituksena oppilaan osallistumisesta tähän uskonnonopetukseen.

Yhteys aiempiin kanteluihini: Tein päiväyksillä 9.9.2003 ja 19.9.2003 kaksi kantelua eduskunnan oikeusasiamiehelle saman viranomaisen ja saman virkamiehen toimenpiteistä samassa asiassa, uuden uskonnonvapauslainsäädännön soveltamisessa. Tämän kanteluni saa puolestani yhdistää niiden kahden kanssa yhdeksi kanteluksi.

Asian kuvaus:

Lähteet. Kanteluni asiassa on tiedossani vain seuraavat kanteluni liitteenä olevat Helsingin kaupungin opetusviraston yleissivistävän koulutuslinjan asiakirjat:

(1) Ryhmäkirje 6.8.2003 otsikolla ”Uusi uskonnonvapauslaki ja koulun käytänteet” ja osoitteella ”Kaupungin peruskoulut ja lukiot, yksityiset sopimuskoulut ja lukiot”.

(2) Lomake ja tiedote peruskoulun oppilaan huoltajaa varten otsikolla ”Osallistuminen oman uskonnon opetukseen”. Tämä on ryhmäkirjeen (1) liite 1, ja se tuli saataville 12.8.2003.

Ryhmäkirjeessä (1) kerrotaan opetusviraston 15.8.2003 järjestämästä uskonnonvapauslain muutokseen liittyvästä koulutustilaisuudesta, johon osallistuin.

Olen ollut runsaassa sähköpostikirjeenvaihdossa opetuspäällikkö Irmeli Halisen kanssa ja kertonut hänelle kantojani, mutta ehkä en kuitenkaan juuri tämän kanteluni asiassa. Hän vastasi ystävällisesti 19.9.2003 tiedusteluuni, jonka tein 3.9.2003, ja kertoi opetusviraston jatkaneenkin lainsäädännön muutoksen vaatimia järjestelyitä kertomatta kuitenkaan niiden yksityiskohdista, lopettaen: ”Osaltamme toivomme

keskustelun tältä erää päättyvän.” (Olin päättänyt tehdä tämän kolmannen kante-
luni jo ennen hänen viestinsä lukemista.)

Siksi tarkastelen asiaa juuri mainitsemiä asiakirjojen (1) ja (2) sekä myös tie-
dotustilaisuuden 15.8.2003 valossa.

Lähteistä selviävät toimenpiteet. Lomakkeessa (2) lukee: ”Lomakkeen täyttävät
muun uskonnollisen yhdyskunnan kuin evankelisluterilaisen kirkon tai ortodoksisen
kirkkokunnan jäsenet.” Ryhmäkirjeessä (1) ei viitata mihinkään vastaavaan tiedot-
teeseen ja lomakkeeseen, jotka olisivat uskonnollisiin yhdyskuntiin kuulumattomien
oppilaiden huoltajia varten. Tiedotteessa (2) sanotaan, että evankelisluterilaisen ja
ortodoksisen uskonnon sekä elämäkatsomustiedon opetus järjestetään Helsingin pe-
ruskouluissa entiseen tapaan. Ryhmäkirjeessä (1) kerrotaan, että lomake ja tiedo-
te (2) jaetaan peruskoululaisista vain koulutulokkaille ja annetaan silloin, jos huoltaja
haluaa muuttaa nykyistä asiantilaa tai anoa jonkin uuden uskonnon opetusta.

Siis opetusvirasto ei edes valista jokaista uskonnollisiin yhdyskuntiin kuulumat-
toman oppilaan huoltajaa uudesta uskonnonvapauslainsäädännöstä. Tästä päätellen
opetusvirasto ei myöskään pane toimeen uuden lain mukaista käytäntöä, että uskon-
nollisiin yhdyskuntiin kuulumaton perusopetuksen oppilas osallistuu elämäkatsom-
mustiedon opetukseen, ellei huoltaja ilmoita häntä evankelis-luterilaisen enemmistön
uskonnonopetukseen. Tällaista ilmoitusta ei laki tunne kuin vasta 1.8.2003 alkaen.
Opetusvirasto toteuttaa tämän käytännön vain uusien oppilaiden suhteen.

Myönnän, että Helsingin peruskouluissa koulutulokkaan huoltaja on arvatenkin
tähänkin asti saanut tiedon evankelis-luterilaisen uskonnon ja elämäkatsomustiedon
opetuksen vaihtoehtoisuudesta. Asiasta näin tietävä huoltaja on silloin halutessaan
voinut siirtää oppilaan uskonnonopetuksesta elämäkatsomustiedon opetukseen, ja
voi tehdä näin edelleenkin. Tällöin opetusvirasto ehkä saattaa katsoa, että koska
huoltajan kannalta katsottuna asiassa ei ole muuttunut katsomusaineen vaihtoehdot
eikä päätösvaltakaa, niin asiasta ei koulun tarvitse erityisesti tiedottaa koulunsa
jo aiemmin aloittaneiden oppilaiden huoltajille saati toteuttaa lain automatiikkaa
uusine lomakkeineen ja tiedotteineen huoltajille.

Koulutustilaisuudessa 15.8.2003 ei esitetty mitään sellaista, joka olisi kertonut
opetusviraston sittenkin toteuttavan lain automatiikan, paitsi juuri koulutulokkaiden
suhteen. Päinvastoin, korostettiin katsomusaineen valinnan pysyvyyttä nimenomaan
uskonnollisiin yhdyskuntiin kuulumattoman oppilaan uskonnonopetukseen osallis-
tumisessa. Kateederin takana istunut Vesa Soikkeli (Alppilan yläasteen uskonnon
opettaja) esitti uuden uskonnonvapauslain 12 vuoden ikärajan perusteena tälle jat-
kuvuusperiaatteelle. Mutta ikäraja koskee vain uskonnollisen aseman muuttamista.

Miksi kuvaamani toiminta on mielestäni virheellistä? Lakiin on 1.8.2003 tul-
lut periaatteellinen muutos. Aiemmin uskonnollisiin yhdyskuntiin kuulumattoman
oppilaan huoltajan piti vaatia oppilaalle vapautus enemmistön uskonnonopetukses-
ta (ja rehtorin oli vapautus annettava), minkä jälkeen vasta oppilaalle opetettiin
elämäkatsomustietoa. Nykyisin tällaiselle oppilaalle opetetaan lain mukaan *auto-*

maattisesti elämänkatsomustietoa (kolmen säännön täytyessä), ellei huoltaja sitten ilmoita oppilasta enemmistön uskonnonopetukseen. *Mielestäni tämä lain automatiikka on toteutettava tinkimättömästi. Opetusvirasto ei sitä toteuta.*

On huomattava, että koska lainsäädännön ajattelutapa on muuttunut, myös huoltaja saattaisi rohkaistua vaihtamaan ajattelutapaansa. Aiemmin huoltajan oli otettava kantaa oppilaan vapautumiseen uskonnonopetuksesta; automatiikan toteutuessa huoltajan olisi otettava kantaa oppilaan osallistumiseen uskonnonopetukseen. Tämä saattaisi johtaa katsomusainevalinnan vaihtamiseen. Vaihtamiseen on suuri potentiaali seuraavien tietojen nojalla. Elämänkatsomustiedon opetukseen osallistui vuosina 1995 ja 1996 kuudella ensimmäisellä luokalla yhteensä noin 7500 oppilasta [Markku Pyysiäinen: Luokanopettaja ja koulun katsomusopetus, WSOY 2000, Taulukko 1] eli siis keskimäärin 1250 oppilasta vuosiluokkaa kohti (noin 2 % kaikista). Vuosina 1998–2000 oli uskonnollisiin yhdyskuntiin kuulumattomia 14-vuotiaita vuoden lopussa keskimäärin 6300 [Tilastokeskuksesta saamani tietojen nojalla], joten kaiketikin vain 1250/6300 eli noin 20 % heistä oli elämänkatsomustiedon opetuksessa (tämän lisäksi osalla ei ollut katsomusainetta lainkaan). Todellisista vaihtoehduista en kuitenkaan tiedä. Automatiikan elämänkatsomustiedon opetukseen siirtämä oppilas saattaisi kuitenkin olla uskonnonopetukseen palauttamista vastaan, ja huoltaja voisi häntä siinä ymmärtää.

Minulla on myös painavaa sanottavaa sitä vastaan, että uskonnonvapauslain 12 vuoden ikäraja olisi jokin peruste sille, että lain automatiikkaa ei toteutettaisi. Jaoin nimittäin 2.1.2003 eduskunnan sivistysvaliokunnan ja perustuslakivaliokunnan kullekin jäsenelle ja varajäsenelle sekä sihteerille nimellä varustetun kirjelmän (kahden jäsenen tiedän lukeneen sen), jonka päätin seuraavalla ehdotuksella (joka oli myös sähköpostiviestissäni 19.10.2002 kaikille kansanedustajille):

Hallituksen esityksessä perustellaan 12 vuotta täyttäneen lapsen uskonnollisen aseman muuttamiseen tarvittava lapsen suostumus lapsen uskonnollisen aseman pysyvyyden turvaamisella sekä lapsen uskonnollisen tai muun katsomuksellisen kasvatuksen jatkuvuudella. Mielestäni kirjallisen suostumuksen olisi sisällettävä selvitys lapselle siitä, mitä se merkitsee hänen oikeuksiinsa ja velvollisuuksiinsa. Johdonmukaisuuden vuoksi esitystä olisi joka tapauksessa samoin perustein täydennettävä perusopetusta koskevien lakien osalta niin, että *kaksitoista vuotta täyttänyt lapsi voidaan perusopetuksessa siirtää katsomusopetuksesta toiseen vain omalla kirjallisella suostumuksellaan.* [Kursivointi alkuperäinen.]

Kirjelmäni lopun vaatimusta ei lakiin kuitenkaan tullut. Silloin siihen ei sovi vedota.

Uuden lainsäädännön automatiikka olisi toteutettava heti kaikkien oppilaiden eikä vain koulutulokkaiden suhteen. Ei lainsäädännössä itsessään puhuta eikä missään sen valmistelun vaiheessa puhuttu mitään mistään (kahdeksan vuoden pituisesta!) siirtymävaiheesta. *Automatiikan jättäminen toteuttamatta on uskonnonopetuksen suojelua elämänkatsomustiedon opetuksen vaihtoehtoa vastaan ja loukkaa sitä uuden lain lähtökohtaa, että ihmisen oleminen uskonnollisten yhdyskuntien ulkopuolella merkitsee ensisijassa hänen uskonnottomuuttaan.*

Eduskunta hyväksyi lait jo 11.2.2003, joten opetusvirastolla olisi ollut senkin puolesta riittävästi aikaa valmistautua viemään uudistus läpi kerralla.

Toivon oikeusasiamiehen kertovan Helsingin kaupungin opetusvirastolle ja opetuspäällikkö Irmeli Haliselle seuraavaa: Oli väärin jättää uuden uskonnonvapauslainsäädännön mukainen elämäkatsomustiedon opetusta koskeva automatiikka toteuttamatta peruskoulun jo aiemmin aloittaneiden oppilaiden osalta.

Helsinki, la 20.9.2003

Kaksi liitettä: (1) ja (2)